

<http://dx.doi.org/10.16926/zc.2022.48.12>

Katarzyna SITEK

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy
im. Jana Długosza w Częstochowie

Kształcenie regionalne w Szczekocinach i Lelowie

Poznajemy świat począwszy od najbliższej okolicy – podwórka, ulicy, osiedla. Z upływem lat granica naszego poznania zmienia swe położenie i przestrzeń, której jesteśmy świadomi, o której posiadamy wiedzę, powiększa się. Poznajemy całą wieś i miejscowości okoliczne lub pobliskie osiedla, dzielnice i najważniejsze punkty w mieście. Powoli stykamy się z naszym regionem.

Według słownika języka polskiego W. Doroszewskiego wyraz „region” oznacza:

Obszar odznaczający się charakterystycznymi cechami (np. geograficznymi, etnograficznymi, gospodarczymi itp.) wyróżniającymi go od innych obszarów; dzielnica, okolica; strefa, pas¹.

Etymologicznie zaś wywodzi się od łacińskiego rzeczownika *regio*, *-onis*, który oznacza między innymi:

- kierunek, linię, położenie,
- linię graniczną, granicę,
- okolicę (obszar, zakres, krainę, powiat),
- dzielnicę miejską².

Semantycznie termin łączy się z wyznaczeniem pewnych granic, określonej przestrzeni, często związanej z danymi cechami dystynktywnymi. Łączy się z nim idea i zjawisko regionalizmu, które w swych pierwotnych formach zawiera w sobie „chronienie, zamykanie w sobie, przechowywanie cennych wartości własnej kultury i wspólnoty”³. Jego zakres jest jednak szerszy. Określany jest jako

¹ *Wielki słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, <hasło:> region, dostępny on-line: <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/e;5425141.html>, data dostępu: 12.01.2022.

² K. Kumaniecki, *Słownik łacińsko-polski*, <hasło:> *regio*, *-onis*, Warszawa 1974.

³ M. Sośnierz, *Edukacja regionalna w polskiej szkole – perspektywa historyczna*, [w:] *Edukacja regionalna. Z historii, teorii i praktyki*, red. M.T. Michalewska, Kraków 1999, s. 19.

zespół różnorodnych wartości, wyraz zbiorowych i indywidualnych poglądów i postaw oraz odpowiadających im działań inspirowanych specyficznymi dla regionu wartościami kultury materialnej i duchowej⁴.

Natomiast formalnie samo pojęcie „regionalizm” ukształtowało się we Francji u schyłku XIX wieku. Termin ten wprowadził do literatury Leon de Berluc-Perssis⁵ w 1874 roku. Regionalizm związany był z ruchem społeczno-kulturowym na prowincji i dążeniem do jego częściowej separacji⁶. W Polsce temu zagadnieniu więcej uwagi poświęcono po odzyskaniu niepodległości, w czasie odbudowy m.in. tożsamości narodu, który był przecież na dany moment wielokulturowy, a nawet wielonarodowy.

Polski propagator regionalizmu w dwudziestoleciu międzywojennym, Aleksander Patkowski, definiuje to pojęcie następująco:

Regionalizm wysuwa hasło odrodzenia wartości rasowych, wzmocnienia poczucia przynależności terytorialnych przez podejmowanie zbiorowego wysiłku ugrupowań osiadłych na danym terytorium; [...] Przez wszechstronne poznanie ziemi i człowieka regionalizm ma budzić zmysł organizacyjny, dar inicjatywy, [...] szerzyć zamiłowanie do konstrukcji i konkretności, wykrzesać słowem energię narodową, umocnić ją wolą ciągłości i konsekwencji czynu⁷.

Takie rozumienie odsuwa tendencje separatystyczne na rzecz postrzegania uszanowania regionu, przynależności do danej ziemi jako szacunku do części większej całości, wzmocnienia przywiązania do kraju.

Wszystkie wspomniane powyżej wartości są istotne nie tylko dla ogółu społeczeństwa czy wspólnoty zamieszkującej konkretny obszar, ale także dla rozwoju młodego człowieka jako indywidualnej jednostki. Znajomość elementów dziedzictwa kulturalnego danego regionu, a także utożsamianie się z nimi, są istotnym aspektem kształcenia i rozwoju dziecka na różnych etapach edukacyjnych. Nowe zjawiska i fakty, których młody człowiek się uczy, najłatwiej odnieść do znanych mu już miejsc i sytuacji. To, ale również znajomość historii i kultury, nie tylko w skali narodowych i światowych wydarzeń historycznych, a także najbliższych okolic jest istotny. Z tego względu od ponad 100 lat prowadzone są dyskusje na temat formy i obecności edukacji regionalnej w polskich programach nauczania, zarówno na lekcjach historii, jak i języka polskiego. I to właśnie już w XX-leciu międzywojennym zwrócono uwagę na konieczność umieszczenia w programach nauczania elementów związanych z kształceniem regionalnym. Miało to miejsce podczas prac Komisji Historycznej nad wytycznymi dotyczą-

⁴ S. Dąbrowski, *Regionalizm z perspektywy historycznej*, [w:] *Regionalizm polski (przeszłość i teraźniejszość); materiały i komunikaty ogłoszone na konferencji naukowej w dniu 15–17 września 1989*, red. C. Niedzielski, Ciechanów 1990, s. 21.

⁵ *Kształcenie regionalne w szkole podstawowej*, red. H. Molenda, Kalisz 1989, s. 3.

⁶ A. Lobos, *Z dziejów śląskiego regionalizmu – Paweł Musiol*, [w:] *Edukacja regionalna...*, s. 65.

⁷ A. Patkowski, *Idee przewodnie regionalizmu*, „Przegląd Współczesny” 1924, nr 30; cyt. za: E. Kuźma, *Regionalizm*, [w:] *Słownik literatury polskiej XX wieku*, 1995, s. 927.

cymi nauczania historii w gimnazjum wyższym. Ustalono wówczas pięć bazowych postanowień. Jedno z nich mówiło, że do nauczania historii należy włączyć historię miejscowości, w której znajduje się szkoła – czyli historię regionalną⁸.

Treści edukacji regionalnej obejmują współcześnie cztery filary i są nimi:

- pojęcia: dotyczące terytorium, społeczności, sfery kultury, postaw;
- nazewnictwo: nazwa regionu, nazwy miejscowe, gwaryzmy;
- charakterystyka geograficzno-historyczna: położenie geograficzne, historia regionu, społeczność regionu, specyfika geograficzna regionu i jego związek z innymi regionami;
- dziedzictwo kulturowe: wspólnota kulturowa, przejawy dziedzictwa kulturowego, tradycyjna kultura ludowa, regionalizm jako ruch społeczny, troska o region⁹.

Kształcenie regionalne rozpoczyna się tak naprawdę w domu rodzinnym, podczas wychowywania dziecka w trakcie jego pierwszych lat życia. Natomiast formalnie ten proces w często rozpoczyna się już podczas I etapu edukacyjnego, czyli w przedszkolu. Wiele z powyższych elementów można zaadaptować i wdrożyć już na tym etapie. Mogą to być spacery i wycieczki po najbliższej okolicy, spotkania z lokalnymi grupami folklorystycznymi itp. Na następnych etapach edukacyjnych, wdrażane treści odwołują się do wiedzy ogólnej z zakresu historii, literatury czy sztuki. Przed dziećmi można postawić większe, bardziej złożone wyzwania, podczas których sami będą odkrywać fakty dotyczące otaczającego ich świata. Na poziomie szkoły średniej przed uczniem można postawić już złożone zadania i projekty, podczas realizacji których zdobywa się nie tylko wiedzę dotyczącą regionu, ale również inne umiejętności, które pomagają w rozwoju samodzielności i świadomości społecznej.

Osobą, która przykłada szczególną uwagę do wdrożenia kształcenia regionalnego do procesu edukacji, jest Mirosław Skrzypczyk. Nauczyciel języka polskiego w Zespole Szkół w Szczekocinach oraz prezes Lelowskiego Towarzystwa Historyczno-Kulturalnego, laureat nagrody im. Karola Miarki w dziedzinie kultury za rok 2022 za upowszechnianie kultury i nauki w dziedzinie kultury na terenie województwa śląskiego. Autor wielu projektów, ale również materiałów dla nauczycieli, które ułatwiają wprowadzenie różnych aktywności i treści dotyczących regionu na lekcjach. Organizator wydarzeń publicznych, a także redaktor wielu publikacji upowszechniających wiedzę o historii i dziedzictwie gmin Lelów i Szczekociny. Dbą o ocalenie od zapomnienia historii regionu – zarówno wśród swoich uczniów, jak i pozostałych mieszkańców obu gmin. Do swoich projektów i przedsięwzięć wprowadza elementy ze wszystkich 4 filarów treści wymienionych powyżej i czyni to w sposób angażujący uczniów na wielu płaszczyznach. Szczególny nacisk kładziony jest na tworzenie dialogu i współpracę – pomiędzy członkami wspólnot, wyznań, osób o różnych poglądach. Celem, a jed-

⁸ A. Kulczykowska, *Programy nauczania historii w Polsce 1918–1932*, Warszawa 1972, s. 35.

⁹ P. Kowolik, *Edukacja regionalna w przedszkolu*, [w:] *Edukacja regionalna...*, s. 126.

nocześnie stosowaną w szkole metodą, jest traktowanie zasobów lokalnych jako laboratorium badawczo-naukowego i źródła niemal niewyczerpanych materiałów naukowych. Opisane poniżej metody wykorzystywane są podczas nauczania w szkole średniej – liceum.

Pierwszym sposobem na wprowadzenie regionalizmu do edukacji jest oczywiście wdrożenie treści tego typu podczas jednostek lekcyjnych, odwołanie się do danych tematów poprzez realizację dodatkowych konspektów dotyczących istotnych postaci historycznych, wydarzeń czy dodatkowych utworów literackich (niezawartych w podstawie programowej lub zwykle omawianych tylko we fragmentach). Lekcje te są cyklicznie powtarzane dla każdego rocznika.

Przykładowe tematy realizowane na lekcjach podczas omawiania poszczególnych epok i okresów historycznych:

- Barok – zagadnienie sarmatyzmu: 2–3 jednostki lekcyjne poświęcone Wespazjanowi Kochowskiemu – poecie i historykowi polskiego baroku, który po ślubie z Marianną Misiowską zamieszkał we wsi Goleniowy nieopodal Szczekocin zakupionej przez jego ojca¹⁰. Omawiane są oczywiście jego utwory, a oprócz tego uczniowie z Goleniów zbierają, a następnie przedstawiają na lekcji informacje na temat upamiętnień tej postaci w społeczności, lokalnych działań, wiedzy i wspomnień mieszkańców dotyczących poety.
- XX-lecie międzywojenne i tematy dotyczące sztuki awangardowej: wprowadzenie wiedzy o postaciach, które w pewnym momencie swego życia mieszkali, działali lub przebywali w Szczekocinach. Katarzyna Kobro (rzeźbiarka i teoretyczka sztuki) wraz z mężem, Władysławem Strzemińskim (przedstawiciel awangardy międzywojennej w Polsce), mieszkali w Szczekocinach w latach 1924–1926, natomiast Henryk Stażewski (malarz, scenograf) przebywał w mieście podczas II wojny światowej w 1943 roku.
- Okres II wojny światowej i literatura powojenna: zapoznanie uczniów z postacią Pawła Jasienicy¹¹ (historyk, w latach 1946–1955 mieszkał wraz z rodziną w oficynie przybramnej pałacu w Szczekocinach). Tematy dotyczące historii lokalnych Żydów, omawianie ich wspomnień uwiecznionych w książkach wydanych w Szczekocinach (zob. niżej).

Organizowane są również projekty, które łączą pracę w szkole i pracę na lekcjach z aktywnościami badawczymi poza nią. Jednym z nich jest cykliczny, kilkumiesięczny projekt realizowany podczas drugiej klasy liceum. Jest to wyprawa edukacyjno-badawcza do matecznika¹². Podczas realizacji tego projektu stosowana jest metoda nauczania ekspedycyjnego. Uczniowie mają kilka miesięcy na wcielenie się w postać badacza, odkrywcy miejscowości, z której pochodzą. Przeprowadzają wywiady, zbierają materiały, spisują historie, legendy, nazwy geograficzne. W maju następuje finał projektu, czyli „majówka-objazdówka”.

¹⁰ C. Hernas *Literatura baroku*, Warszawa 1987, s. 208.

¹¹ Paweł Jasienica to pseudonim, właściwe nazwisko: Leon Lech Beynar.

¹² Określenie stosowane przez realizatora zamiast zwrotu „mała ojczyzna”.

Jest to wyprawa, podczas której uczniowie wcielają się w postać przewodnika-specjalisty i przedstawiają pozostałym uczniom i nauczycielom uczestniczącym w wycieczce wyniki swoich badań, w trakcie oprowadzania uczestników po „mateczniku”. Wydarzenie kończy się atrakcyjnym dla uczniów, integracyjnym spotkaniem przy ognisku. Zebrane informacje są przedstawiane i omawiane również na lekcjach. Prowadzone są wspólne dyskusje, na których padają m.in. pytania o tożsamość czy powody do dumy. Uczniowie rozprawiają o tym, jak zmieniło się ich postrzeganie pozornie nieciekawej wsi, w której „nie ma nic do odkrycia”.

Podobny projekt, który łączy pracę na lekcjach, badania w terenie i aktywności artystyczne, dotyczy historii kombinatu rolno-spożywczego powstałego w 1952 roku o nazwie Spółdzielcza Agrofirma Szczekociny. Uczniowie pod okiem nauczyciela zajmują się diachronicznym badaniem historii tego lokalnego obiektu przez pryzmat szerszej, całościowej historii PRL-u- w ramach lekcji dotyczących tego zagadnienia. Przeprowadzane są wywiady oraz nagrania – dokumentalne, ale również w formie artystycznej. Projekt jest w trakcie realizacji, lecz jego finalnym celem jest stworzenie spektaklu teatralnego, który opowie lokalną historię.

W analogiczny sposób powstała publikacja, która jest utrwaleniem szczekocińskiej historii mówionej: *Szczekociny w opowieściach mieszkańców. Czasy przedwojenne i wojna*. Jest ona wynikiem m.in. udziału Zespołu Szkół w projektach edukacyjnych „Przyjazna Szkoła” oraz „Szczekocińska Edukacja – liga otwartych głów”¹³. Poprzez metodę wywiadu biograficznego uczniowie pod kierownictwem nauczyciela przeprowadzali i uwieczniali wielogodzinne wywiady, które dotyczyły historii osób pamiętających wciąż II wojnę światową i lata przedwojenne. Fragmenty nagrań zostały dołączone do publikacji książkowej na nośniku DVD. Podobnie powstała publikacja dotycząca wspomnień szczekocińskich żydów: *Żydzi szczekocińscy: osoby, miejsca, pamięć*. Szczekociny i Lelów są wyjątkowymi miejscami pamięci na mapie Polski w kwestii kultury żydowskiej i obie miejscowości tę pamięć kultywują. Publikacją, która zasługuje na wspomnienie w tym temacie jest *Pinkes*¹⁴ *Szczekocin – Księga Pamięci Szczekocin (Życie i zagłada żydowskiego miasteczka)*. Po II wojnie światowej intencją powstania ksiąg pamięci¹⁵ jest chęć upamiętnienia społeczności żydowskich zniszczonych w wyniku Zagłady¹⁶. Wydawcą pierwotnego wydania jest Ziomko-

¹³ *Szczekociny w opowieściach mieszkańców. Czasy przedwojenne i wojna*, red. K. Koprowska, M. Skrzypczyk, A. Wieczorek, Szczekociny 2014, s. 8.

¹⁴ Pierwotnie *pinkes* był rodzajem kroniki prowadzonej w żydowskich społecznościach, w których zapisywane były istotne wydarzenia, w tym śmierć członków wspólnoty.

¹⁵ Inne zwroty określające w jidysz i hebrajskim *pinkes* (kronikę) lub księgę pamięci to: *izkor-buch*, *gedenbuch*, *ondenkbuch* lub *sefer zikaron*.

¹⁶ A. Kopciowski, *Pogromy w świetle żydowskich ksiąg pamięci*, [w:] *Pogromy Żydów na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, t. I: *Literatura i sztuka*, red. nauk. S. Buryła, Warszawa 2018, dostępny on-line: <https://rcin.org.pl/ihpan/dlibra/publication/165669/edition/133098/content>, data dostępu: 23.01.2022.

stwo Szczekocinian Izraelu, a jego tłumaczenie z 2010 roku jest trzecim takim przekładem w Polsce, po księgach Chorzeli i Biłgoraja¹⁷.

Zespół Szkół w Szczekocinach jest również współorganizatorem i pomysłodawcą lokalnego wydarzenia o nazwie „Szczekociński festiwal dialogi kultur”, który wyrósł na gruncie „Szczekocińskiego festiwalu kultury żydowskiej”. Współtwórcami są takie instytucje jak miejska biblioteka, Urząd Gminy, parafia i miejscowe stowarzyszenia kulturalne. Festiwal trwa kilka dni, a każdy dzień jest przeznaczony na inny element kultury zakorzeniony w regionie, np.: dzień romski, żydowski, ukraiński; dzień danej ulicy, (podczas którego odkrywana jest jej historia – np. *Dzień ul. Senatorskiej i Pawła Jasienicy*), postaci historycznej (Franciszka Starowieyskiego, Urszuli Dembińskiej, Jana Ciechanowskiego), budynku (np. dzień w Pałacu, w Garbarni, dzień Kościoła) czy awangardy. Uczniowie są czynnymi organizatorami i badaczami, którzy biorą udział zarówno w przygotowaniu, jak i realizacji atrakcji. Uczestniczą w aktywnościach artystycznych, naukowych i organizacyjnych, pogłębiając przy tym swoją wiedzę o najbliższej okolicy. Tworzą i organizują wystawy, spektakle, przedstawienia. Przeprowadzają wywiady, fotografują wydarzenie, publikują zebrane i opracowane z niego materiały. Uczą się, jak być aktywnym i świadomym członkiem żywej społeczności lokalnej.

Efektem innego projektu wcielającego regionalizm w edukację szkolną, a w który zaangażowały się uczennice szczekocińskiego liceum, jest cykl artykułów pod tytułem *Herstoria Szczekocin*¹⁸, opublikowanych w lokalnym miesięczniku „Echo Szczekocin”¹⁹ w 2022 roku. Każda *herstoria* poświęcona jest innej kobiecie, która odegrała pewną rolę w historii miasta. Ich losy i dokonania wydobyte zostały z cienia mężczyzn, przy boku których żyły. Bohaterkami artykułów zostały:

- Janina Rucz-Starowieyska – matka Franciszka, Marka i Kazimierza Starowieyskich, humanistka z zamiłowania oraz nauczycielka Szczekocińskich Zakładów Naukowych.
- Janina Czernecka – nauczycielka, wychowawczyni, a tymczasowo także dyrektorka powojennego liceum w Szczekocinach. Współorganizatorka tajnego nauczania w Słupi.
- Krystyna Skuszanka – reżyserka teatralna i telewizyjna, a także dyrektorka teatrów (w latach 1955-1963 Teatr Ludowy w Nowej Hucie, 1965–1971 Teatr

¹⁷ M. Polit, *Pinkes Szczekocin. Księga Pamięci Szczekocin (Życie i zagłada żydowskiego miasteczka)*, red. Isroel Sz wajcer (Ben-Awrom), Wydawnictwo Ziomkostwa Szczekocinian w Izraelu, Tel Awiw [5]720–1959; wydanie polskie: *Pinkes Szczekocin. Księga Pamięci Szczekocin (Życie i zagłada żydowskiego miasteczka)*, red. wyd. pol. Mirosław Skrzypczyk, Marek Tuszewicki, Anna Wieczorek, przeł. z jidysz i hebrajskiego Marek Tuszewicki, *Szczekociny 2010 – recenzja*, „Zagłada Żydów. Studia i Materiały” 2010, nr 6, s. 362.

¹⁸ Od ang. *her story* – jej opowieść.

¹⁹ Kompletne numery „Echa Szczekocin” dostępne są on-line: <https://szczekociny.pl/lokalne-media.html>, data dostępu: 21.01.2022.

- Polski we Wrocławiu, 1972–1981 Teatr im. Juliusza Słowackiego w Krakowie, 1983–1990 Teatr Narodowy w Warszawie – wraz z Jerzym Krasowskim).
- Janina Słusznia – absolwentka, a następnie nauczycielka (polonistka) Szkoły Średniej w Szczekocinach, dziennikarka wrażliwa na sprawy społeczne, honorowy obywatel gminy Irządze.
 - Krystyna Wieczorek i Ewa Ludynia – były dyrektorki Zespołu Szkół w Szczekocinach.
 - Katarzyna Kobro – artystka awangardowa, rzeźbiarka. W czasie pobytu w Szczekocinach stworzyła m.in. swoje dzieło „Kompozycja przestrzenna (1)”.
 - Jadzia Cukerman – ocalała z Zagłady Żydówka. Jako jedna z nielicznych przeżyła pogrom w Szczekocinach, a następnie wyjechała do Izraela. Po wojnie brała udział w założeniu Organizacji Żydów Szczekocińskich i tworzeniu *Pinkesu Szczekocin* – księgi pamięci życia i Zagłady szczekocińskich Żydów.
 - Elżbieta Castrioto-Scanderbeg – kobieta ziemiańska, oddana i wymagająca matka.
 - Urszula z Morsztynów Dembińska – określona mianem „światła Szczekocin”. Rozwinęła majątek w Szczekocinach, wsławiła się wieloma działaniami – w sferze przemysłu, polityki i kultury.

Celem projektu było odkrycie na nowo zapomnianych przez społeczność historii kobiet powiązanych ze Szczekocinami, a także szerzenie świadomości w kwestii pomijania i niedoceniań żeńskiej części społeczeństwa. Uczennice Kamila Wojsław i Agnieszka Kaczmarzyk wcieliły się w role badaczek, które odkryły historię na nowo, przy okazji rozwijając swój warsztat pisarski. Wykazały się dojrzałością i świadomością społeczną, wykorzystując ostatni artykuł jako apel do władz miasta, by nazwać jedną z ulic imieniem Urszuli Dembińskiej, a także umieścić w przestrzeni publicznej tablicę upamiętniającą jej działania na rzecz rozwoju Szczekocin.

Nie są to jednak jedyne metody pracy wykorzystywane w tej szkole. Przeprowadzane są również publiczne performanse. Ich cele są różne, zwykle jest to zwiększenie świadomości społecznej odnośnie do jakiegoś problemu. Jednym z przykładów takich działań jest interwencja artystyczna w izbie regionalnej. Uczniowie dokonali przesunięć w wystawie, aby wydobyć pominięte historie kobiet. Jest to zwrócenie uwagi na niewidzialność i brak upamiętnienia istotnych historycznie przedstawicielek społeczności. Następnym krokiem będzie interwencja z udziałem władz i zmiana nazwy przestrzeni publicznej – ulicy lub skweru – w celu upamiętnienia w ten sposób Urszuli Dembińskiej. Uczniowie tworzą również grupę kuratorską Zespołu Szkół w Szczekocinach. Działają w ramach Klubu Otwartej Myśli i Słowa. Realizują liczne projekty społeczno-artystyczno-edukacyjne, a niektóre z nich także ingerują w przestrzeń publiczną czy szkolną. Niektóre z projektów to *Awangarda w Szczekocinach*²⁰ (2010–2011)

²⁰ <https://awangardoweszczekociny.wordpress.com/awangarda-w-szczekocinach/>, data dostępu: 16.01.2022.

oraz *Performatywny Franciszek Starowieyski* (2019–2020)²¹. Projekty realizowane były wspólnie z Muzeum Sztuki w Łodzi.

Organizowane są również gry miejskie przeznaczone dla młodzieży, które opierają się na regionalizmie, a także spacer edukacyjny w Lelowie, np. spacer drogą średniowiecza, żydów lelowskich, obiektów sakralnych czy początków Lelowa.

Fot. 1. Instalacja artystyczna w Pałacu w Szczekocinach. W tle klatka z filmu *Bykowi chwała* w reż. Andrzeja Papużyńskiego. Projekt Performatywny Franciszek Starowieyski.

Źródło: <https://awangardoweszczekociny.wordpress.com/2020/11/17/franciszek-starowieyski-performatywny/#jp-carousel-504>, data dostępu: 16.01.2022.

Oprócz tych wszechstronnie rozwijających metod, stosowane są również powszechne formy wdrażania kształcenia o regionie do życia szkół. Są to różnorodne konkursy dotyczące wiedzy o różnych aspektach historii regionu, np. istotnych postaci (Tadeusz Kościuszko, tradycje Kościuszkowskie, Walenty Zwierkowski, Roman Czernecki), wydarzeń (Bitwa pod Mełchowem, wydarzenia 4 września 1939) czy tematyki corocznej konferencji naukowej w Lelowie. Tym rocznicom i postaciom poświęcone są również różne cykliczne wydarzenia i tradycje z nimi związane, jak marsze czy inscenizacja wydarzeń bitwy pod Mełchowem, w których czynnie biorą udział uczniowie szkół.

Efektem wielu lat współpracy pomiędzy uczniami a nauczycielami, a także konferencji i wydarzeń organizowanych przez lokalne stowarzyszenia, jest sze-

²¹ <https://awangardoweszczekociny.wordpress.com/2020/11/17/franciszek-starowieyski-performatywny/>, data dostępu: 16.02.2022.

reg lokalnych publikacji poświęconych różnorodnym treściom²². Łączy je jeden wspólny aspekt – regionalizm i kształcenie w tej kwestii. Największym osiągniętym efektem są jednak zmiany, jakie zaszły w społeczności Szczekocin i Lelowa oraz w rozwoju młodych osób, które doświadczyły różnorodnych metod kształcenia regionalnego. Rozwinęło to nie tylko ich wiedzę dotyczącą historii, literatury, sztuki i geografii, ale przede wszystkim świadomość społeczną, poczucie tożsamości, samodzielność, odpowiedzialność i poczucie sprawczości w podejmowaniu działań, nie tylko dla siebie, ale również na rzecz społeczności lokalnej. Niemniej istotny jest również rozwój umiejętności badawczych, zaplecze pisarskie i artystyczne, a także praktykowanie wystąpień publicznych.

Bibliografia

Literatura przedmiotu

- Dąbrowski S., *Regionalizm z perspektywy historycznej*, [w:] *Regionalizm polski (przeszłość i teraźniejszość); materiały i komunikaty ogłoszone na konferencji naukowej w dniu 15–17 września 1989*, red. C. Niedzielski, Ciechanów 1990.
- Kowolik P., *Edukacja regionalna w przedszkolu*, [w:] *Edukacja regionalna. Z historii, teorii i praktyki*, red. M.T. Michalewska, Kraków 1999.
- Kształcenie regionalne w szkole podstawowej*, red. H. Molenda, Kalisz 1989.
- Kulczykowska A., *Programy nauczania historii w Polsce 1918–1932*, Warszawa 1972.
- Kumaniecki K., *Słownik łacińsko-polski*, Warszawa 1974.
- Kuźma E., *Regionalizm*, [w:] *Słownik literatury polskiej XX wieku*, 1995, s. 927.
- Łobos A., *Z dziejów śląskiego regionalizmu – Paweł Musioł*, [w:] *Edukacja regionalna. Z historii, teorii i praktyki*, red. M.T. Michalewska, Kraków 1999.
- Patkowski A., *Idee przewodnie regionalizmu*, „Przegląd Współczesny”, 1924, nr 30.
- Sośnierz M., *Edukacja regionalna w polskiej szkole – perspektywa historyczna*, [w:] *Edukacja regionalna. Z historii, teorii i praktyki*, red. M.T. Michalewska, Kraków 1999.
- Wielki słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski: <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/e;5425141.html>, data dostępu: 12.01.2022.

Literatura lokalna gmin Szczekociny i Lelów

- Awangarda w Szczekocinach*, red. M. Skrzypczyk, A. Wieczorek, Włoszczowa 2013.
- Bała K., Skrzypczyk M., Wieczorek A., *Z tradycją w przyszłość: 5 lat z życia szkoły: Zespół Szkół w Szczekocinach 2008–2013*, Szczekociny, 2013.

²² Zob. Bibliografia.

- Bornstein I.M., Piśkiewicz-Bornstein A., *B-94: siła ocalałego: opowieść prawdziwa*, Szczekociny 2011.
- Bornstein Y., Piśkiewicz-Bornstein A., Skrzypczyk M., *Szczekociński Festiwal Kultury Żydowskiej „Yahad-Razem”. 10 lat = The Szczekociny Festiwal of Jewish Culture „Yahad-Razem”: Ten years*, Szczekociny 2017.
- Bryła Z., Orliński A., Skrzypczyk M., i in., *Obrazy i słowa: 100 lat szkoły średniej w Szczekocinach 1918–2018*, Szczekociny 2018.
- Kazimierz Tytko. *Dziennik z lat 1940–1943*, opr. K. Koprowska, M. Skrzypczyk, Lelów 2018.
- Kopciowski A., *Pogromy w świetle żydowskich ksiąg pamięci*, [w:] *Pogromy Żydów na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, t. I: *Literatura i sztuka*, red. nauk. S. Buryła, Warszawa 2018, dostępny on-line: <https://rcin.org.pl/ihpan/dlibra/publication/165669/edition/133098/content>, data dostępu: 23.01.2022.
- Krajobrazy kulturowe ziemi lelowskiej*, red. M. Skrzypczyk, Lelów 2017.
- Lelowski matecznik i okolica: od mikrohistorii do historii ratowniczej*, red. M. Skrzypczyk, Włoszczowa 2018.
- Lelów: miejsce, doświadczenie, pamięć*, red. M. Skrzypczyk, Lelów 2016.
- Ocalić od zapomnienia: Szczekociny na starej fotografii*, red. M. Gradoń, A. Orliński, M. Skrzypczyk, Stowarzyszenie Miłośników Historii Szczekocin i Okolic, Szczekociny, Zawiercie 2013.
- Performatywny Franciszek Starowieyski i Awangardowe Szczekociny*, red. M. Skrzypczyk, A. Wieczorek, Szczekociny 2020.
- Pinkes Szczekocin: księga pamięci Szczekocin: (życie i zagłada żydowskiego miasteczka)*, red. I. Szwajcer, red. wyd. pol. M. Skrzypczyk, M. Tuszewicki, A. Wieczorek, przeł. M. Tuszewicki, Tel Aviv – Szczekociny 2010.
- Polit M., *Pinkes Szczekocin. Księga Pamięci Szczekocin (Życie i zagłada żydowskiego miasteczka)*, red. Isroel Szwajcer (Ben-Awrom), Wydawnictwo Ziomkostwa Szczekocinian w Izraelu, Tel Awiw [5]720–1959; wydanie polskie: *Pinkes Szczekocin. Księga Pamięci Szczekocin (Życie i zagłada żydowskiego miasteczka)*, red. wyd. pol. Mirosław Skrzypczyk, Marek Tuszewicki, Anna Wieczorek, przeł. z jidysz i hebrajskiego Marek Tuszewicki, Szczekociny 2010 – recenzja, „Zagłada Żydów. Studia i Materiały” 2010, nr 6, s. 362–363.
- Szczekociny w opowieściach mieszkańców: czasy przedwojenne i wojna*, red. K. Koprowska, M. Skrzypczyk, A. Wieczorek, Szczekociny 2014.
- Uczymy dalej: Roman Czernecki i jego szkoły w Słupi oraz Szczekocinach*, red. M. Skrzypczyk, Warszawa 2018.
- Wzornik historii mówionej*, oprac. K. Koprowska, M. Skrzypczyk, Lelów 2018.
- Żydzi lelowscy: obecność i ślady*, red. M. Galas, M. Skrzypczyk, Kraków 2006.
- Żydzi szczekocińscy: osoby, miejsca, pamięć*, red. M. Galas, M. Skrzypczyk, Budapest; Kraków 2008.

Strony internetowe prezentujące aktywności edukacyjne ZS w Szczekocinach

<https://awangardoweszczekociny.wordpress.com/>, data dostępu: 20.01.2022.

<https://festiwaldialogukultur.wordpress.com/>, data dostępu: 20.01.2022.

Streszczenie

Kształcenie regionalne pomaga niejako zakorzenić się młodemu człowiekowi w otaczającym go świecie i zrozumieć poznawane treści w odniesieniu do znanych mu zjawisk. Celem artykułu jest omówienie metod dotyczących kształcenia regionalnego stosowanych w Zespole Szkół w Szczekocinach oraz w Szkole Podstawowej w Lelowie. Szkoły te łączy postać Mirosława Skrzypczyka, nauczyciela języka polskiego, pracującego na rzecz upowszechniania oraz rozwijania kultury i nauki, które dotyczą lokalnego (gminy Lelów i Szczekociny) dziedzictwa kulturowego. Zastosowano metodę pogłębionego wywiadu osobistego z Mirosławem Skrzypczykiem, poruszającego temat kształcenia regionalnego. W wyniku uzyskanych informacji przedstawione zostały zagadnienia z jednostek lekcyjnych odnoszące się do regionalizmu, wykraczające poza podstawę programową, realizowane przez polonistę w ramach lekcji, a także różnorodne aktywności, które łączą pracę w szkole i poza nią. Projekty dydaktyczne organizowane w szczekocińskim liceum nie tylko wdrażają wiedzę ze wszystkich czterech filarów treści edukacji regionalnej, ale także rozwijają uniwersalne umiejętności i wartości niezbędne dla świadomego członka społeczności. Opisanie są metody, które aktywizują ucznia, dają mu poczucie sprawczości i odpowiedzialności społecznej, a także rozwijają poczucie tożsamości i szeroko pojętą samodzielność. Całość opracowania została osadzona w ramach teoretycznych obejmujących semantyczne i definicyjne znaczenia pojęcia „regionalizm”, a także rozwoju kształcenia regionalnego w Polsce począwszy od lat dwudziestych XX wieku.

Słowa kluczowe: edukacja regionalna, Szczekociny, Lelów, dziedzictwo kulturalne, regionalizm, metody nauczania.

Abstract

Regional education in Szczekociny and Lelów

Regional education helps, to a certain extent, to establish a young person in the surrounding world and to understand the acquired content in relation to familiar phenomena. This article aims to discuss the methods concerning regional education used at the School Complex in Szczekociny and the Elementary School in Lelów. These schools are bound by the figure of Mirosław Skrzypczyk, a Polish language teacher who works to disseminate and develop culture and science concerning the local (Lelów and Szczekociny municipalities) cultural heritage. The method used was to conduct an exhaustive personal interview with Mirosław Skrzypczyk on regional education. As a result of the data obtained, issues from lectures on regionalism beyond the core curriculum, implemented by the Polish language teacher within the framework of lessons, as well as a variety of activities that combine work inside and outside the school, were presented. Didactic projects organized at Szczekociny High School not only implement knowledge from all four pillars of regional education content but also develop universal skills and values necessary for a conscious member of the community. Some described methods engage students, give them a sense of agency and social responsibility, and develop identity and self-reliance. The entire study is set in a theoretical framework concerning the semantics and the definition of the term "regionalism", as well as the development of regional education in Poland starting from the 1920s.

Keywords: regional education, Szczekociny, Lelów, cultural heritage, regionalism, teaching methods.